

Svenskspråkig service i tvåspråkiga examenskommissioner

Utvecklingsuppgift inom examensmästarutbildningen 2011
Johanna Backman

Innehåll

1. Förord.....	3
2. Syfte.....	4
3. Mål.....	4
4. Examenskommissionernas roll och svensk service.....	5
5. Utvecklingsbehov gällande examenskommissionernas verksamhet	7
6. Verksamhetsbetingelser ur ett språkligt perspektiv.....	8
7. Intervjuer med representanter i tvåspråkiga examenskommissioner.....	10
7.1. Intervju 1.....	10
7.2. Intervjuarens reflektioner 1.....	13
7.3. Intervju 2.....	14
7.4. Intervjuarens reflektioner 2.....	17
7.5. Intervju 3.....	17
7.6. Intervjuarens reflektioner 3.....	19
8. Diskussion och slutsatser.....	20
9. Fortsatt kartläggning?.....	22
10. Sammanfattning och spridning av resultat.....	22
11. Källor.....	24

1. Förord

Mitt intresse för den svenska servicen inom tvåspråkiga examenskommissioner väcktes av att jag under min examensmästarutbildning (Vasa 2011) i diskussioner med flera utbildare har förstått att svensk service lyser med sin frånvaro eller är bristfällig i de tvåspråkiga examenskommissionerna. Min nyfikenhet var väckt, hur ter sig tvåspråkighetspraktiken för dessa examenskommissioner, som kan antas vara mera intresserade av branschutveckling än av att utveckla en jämlik svensk yrkesutbildning inom ramen för det fristående examenssystemet.

Enligt lagen om yrkesinriktad yrkesutbildning (631/199, 7§ 1 mom.) bär examenskommissionerna som verkar i anslutning till Utbildningsstyrelsen ansvaret för att ordna och övervaka de fristående examina. Examenskommissionerna är lagstadgade förtroendeorgan.

Examenskommissionernas uppgift är att sköta offentliga uppgifter gällande fristående examina. I Rådets för utbildningsutvärdering utvärdering från år 2007 konstateras att 79 % av de svenska examensanordnarna anser att systemet med fristående examina fungerar bra. Enligt bestämmelserna för tvåspråkiga examenskommissioner måste det finnas tillräcklig många representanter för båda språkgrupperna eller åtminstone ska den service som ges på minoritetsspråket vara tillräcklig. Vad som avses med det har inte definierats exakt någonstans.

Tidigare utvärdering har i någon mån tangerat frågan om den svenska servicen även om fokus för det mesta har legat på kvalitativa förbättringsförslag mer generellt. Enligt rapporten Aikuisten näyttötutkintojärjestelmän toimivuus 2009 är de svenska anordnarna överlag nöjdare med examenskommissionernas anordning och övervakning än de är med deras insatser för att utveckla systemet. Enligt den utvärderingen förväntar man sig av examenskommissionerna i fortsättningen närmare samarbete och interaktion med läroanstalterna, förbättrade verksamhetsrutiner och förbättrad

service på svenska. Hur detta skulle kunna låta sig göras är intressant och det är den aspekten jag ämnar undersöka.

I en rapport från Finlands svenska tankesmedja Magma "En eller tvåspråkiga lösningar - Om språkliga lösningar vid sammanslagningar" (Linnéa Henriksson, 2011) fastställer författaren några enkla verksamhetsförutsättningar för fungerande tvåspråkig verksamhet. I mitt arbete kommer jag att ta fasta på dessa.

Låt oss i det här utvecklingsarbetet möta praktiken genom några möten med medlemmar i tvåspråkiga examenskommissioner. Min förhoppning är klarlägga och nyansera för läsaren de svårigheter som kan uppstå. Jag hoppas mitt arbete kan bidra till att öka förståelsen, förbättra kvaliteten och göra de svenska ärendena synliga inom det fristående examenssystemet. Noteras kan att de utvärderingar som gjorts på examenskommissionernas verksamhet mycket långt har utgått från majoritetsperspektivet, den svenska dimensionen i de tvåspråkiga examenskommissionerna är mindre undersökt.

2. Syfte

Det här utvecklingsarbetet inom examensmästarutbildningen Vasa 2011 utgör en förstudie i projektet "UFFE, utveckling för fristående examen", som är ett UBS-finansierat projekt som Yrkesakademin i Österbotten har initierat. Avsikten är här att bidra till att beskriva hur praktiken ter sig i de tvåspråkiga examenskommissionerna gällande den svenskspråkiga servicen samt ventilera tankar om hur den svenska servicen kunde stärkas. Till skillnad från andra utvärderingar väljer jag ett inifrån perspektiv – hur gör man om uppgiften är att betjäna på två språk?

3. Mål

Målet är att beskriva hur de svenska ärendena i tvåspråkiga examenskommissioner upplevs, uppfattas och behandlas sett ur den tvåspråkiga examenskommissionens synpunkt. Ansatsen är hermeneutisk och ska resultera i ett förslag till hur projektet UFFE kunde vidareundersöka och ge rekommendationer till hur den svenska servicen borde och kunde förbättras.

4. Examenskommissionernas roll och svensk service

Under innevarande mandatperiod finns 6 svenskspråkiga examenskommissioner, 12 finska och 134 tvåspråkiga examenskommissioner, utsedda av Utbildningsstyrelsen. För att examenskommissionerna skall kunna uppfylla sin uppgift också för den svenska utbildningens del. I princip är alltså merparten av examenskommissionerna tvåspråkiga, men inte alltid i praktiken.

Utbildningsstyrelsen tillsätter examenskommissionerna för en mandatperiod om tre år, den pågående mandatperioden sträcker sig från 1. 8. 2010 -31.12.2013.

Kommissionsmedlemmarna ska representera arbetsgivarna, arbetstagarerna, lärarna och vid behov även självständiga yrkesutövare. Utbildningsstyrelsen tillsätter högst nio kommissionsmedlemmarna på förslag av branschens främsta organisationer eller samfund. Därtill kan det utnämnas permanenta sakkunniga, förutsatt att personerna har både tillräcklig branschkunskap och erfarenhet av frågor som hör till kommissionens uppgifter och möjlighet att effektivt delta i kommissionens arbete. Examenskommissionen väljer inom sig en ordförande och en sekreterare. På kommissionens begäran kan Utbildningsstyrelsen också tillsätta en utomstående sekreterare. Utbildningsstyrelsen beslutar om vilka yrkesområden och verksamhetsregioner som hör till de olika examenskommissionerna. Varje kommission sköter ärenden som gäller 1–10 examensbenämningar.

Examenskommissionernas uppgift är att:

- ansvara för ordnandet och övervakandet av fristående examina och att leda verksamheten kring fristående examina
- avtala om ordnandet av fristående examina med de utbildningsanordnare som beviljats tillstånd i lagen om yrkesinriktad vuxenutbildning och vid behov med andra föreningar eller stiftelser som har tillräcklig sakkunskap
- bekräfta bedömningen av examensprestationerna och utfärda examensbetyg
- besluta om rättelse av bedömningen av examensprestationerna

- fungera som initiativtagare för att utveckla systemet med fristående examina

I tvåspråkiga kommissioner måste det finnas *tillräckligt* många representanter för båda språkgrupperna. Vad som anses vara tillräckligt framgår inte i de lagar och anvisningar som tillämpas på examenskommissionerna. Enligt lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986) ska vardera könet representeras av minst 40 % av kommissionens medlemmar. Avvikelser från dessa bestämmelser får bara ske av särskilda orsaker.

Enligt Utbildningsstyrelsens anvisning (2/440/2011) ska examenskommissionerna genomföra kvalitetskontroller gällande examensarrangemangen genom så kallade tillsynsbesök hos examensarrangörerna. I början av mandatperioden ska examenskommissionen uppgöra en plan för hur den ska övervaka att avtalet om anordnande av fristående examina som ingåtts med examensarrangörerna genomförs i praktiken. Kvalitetskontrollen genomförs t.ex. genom att examenskommissionen ber examensarrangören visa olika dokument, examenskommissionen kan hålla sitt möte hos examensarrangören och bekanta sig med examensverksamheten på så sätt. Examenskommissionen kan också be examensarrangören att delta i sitt sammanträde. Genom att kombinera olika metoder kan examenskommissionen tillsammans med examensarrangörerna försäkra sig och att examina ordnas i enlighet med avtalet inklusive plan om anordnande av fristående examina. I anvisningarna till examenskommissionen stipuleras att kommissioner inom samma bransch och i mån av möjlighet även inom olika branscher bör i samråd sträva efter att utveckla gemensamma förfaringssätt och sprida god praxis. Särskilda anvisningar (t. ex gällande individualisering) och lagar reglerar examenskommissionernas protokollföring, arkivering, budgetuppföljning, rapportering, jäv m.m.

5. Utvecklingsbehov gällande examenskommissionernas verksamhet

Enligt en kartläggning år 2009 (P. Kolho o T. Rekunen, Tutkintotoimikuntajärjestelmän arviointia ja ehdotukset tutkintotoimikuntatyön kehittämistä ja rahoituksesta, selvitysraportti) behöver verksamhetsförutsättningarna för examenskommissionerna stärkas, praxisen mellan examenskommissionerna behöver förenhetligas. Även de ekonomiska förutsättningarna behöver förstärkas och riktas på nytt sätt. Enligt kartläggningen föreligger ett behov om att förnya lagstiftningen och anvisningarna för examenskommissionerna. Utvärderingen ger sammanlagt 25 förbättringsförslag. Bland annat föreslog man då att examenskommissioner fusioneras och att antalet medlemmar dras ner. Sedan förra mandatperioden har antalet examenskommissioner gått ner med 24. Det behövs också enhetliga verksamhetsmodeller och dokument, rutinerna behöver förenklas så att kommissionerna kan ägna sig åt sitt sakkunniguppdrag. I kartläggningen framkommer också ett önskemål om bättre styrning från Utbildningsstyrelsen sida. I utredningen föreslås vidare att medlemmarna bör vara motiverade, sakkunniga om andra stadiets utbildning samt värdesätter den. Före valet behöver medlemmarna göras införstådda med examenskommissionens uppgifter och ansvar. Man efterlyser informationsmaterial. Arbetsfördelningen inom kommissionen behöver tydliggöras och fördelas på ett bättre sätt redan vid rekryteringen. Gällande resurseringen föreslås också att det till kommissionerna utses utomstående sekreterare som kunde fungera i flera kommissioner samtidigt. Dylika sekreterarvakanser kunde placeras på Utbildningsstyrelsen.

En tidigare utredning, Aikuisten näyttötutkintojärjestelmän toimivuus (Reijo Raivola m.fl, 2007, s 229) fastslår att utmaningarna för det fristående examenssystemet på svenska i stort sett är de samma som på finskt håll. Informationen kring det fristående examenssystemet är njuget på svenska och ny information kommer ut med besvärande fördröjningar. Det konstateras också att de tvåspråkiga kommissionerna bara till pappret är tvåspråkiga. I praktiken är den svenska servicen

haltande. Det är kontraproduktivt för hela det fristående examenssystemet att så får fortgå. Frågan är hur den språkliga vardagen i de tvåspråkiga examenskommissionerna kunde och borde underlättas.

6. Verksamhetsbetingelser ur ett språkligt perspektiv

I rapporten från den finlandssvenska tankeledaren Magma "En eller tvåspråkiga lösningar – Om språkliga konsekvenser vid sammanslagningar" (Linnea Henriksson, 2011) sammanfattar författaren några verksamhetsförutsättningar för fungerande tvåspråkig verksamhet: 1) minoritetens andel får inte vara för liten. 2) All tvåspråkig verksamhet kräver en medveten språkplanering och 3) Någon i ledningen måste ha och ta ett uttalat ansvar för verksamheten på minoritetsspråket. Enligt bestämmelserna för tvåspråkiga kommissioner måste det finnas tillräcklig många representanter för båda språkgrupperna. Vad som avses med det har inte definierats. Min ambition är inte att ta ställning till eller argumentera om för- och nackdelar med en- respektive tvåspråkiga examenskommissioner. De finns och kan studeras. Generellt kan man i varje fall konstatera att enspråkiga lösningar har vissa fördelar, man har nämligen samma utgångspunkter för verksamheten. När resurserna är knappa kan det vara bättre för svensk verksamhet att så att säga slåss om dem i samma organisation. Verksamhet på olika språk tillmäts ofta mer eller mindre medvetet olika status och värde. Minoritetens perspektiv väger ofta lättare. I praktiken innebär det förmodligen att den svenska verksamheten inom tvåspråkiga examenskommissioner måste hitta sätt på vilken den motiverar sin existens. Man kan förmoda att det blir tungt för den som tar på sig ansvaret att måna om den svenskspråkiga servicen. Riskerna med enspråkiga lösningar kan å andra sidan bli den att de svenska enheterna blir alltför små och sårbara, risken för kompetensbrist är alltid större i små än i större enheter.

Linnéa Henriksson och många andra som studerat tvåspråkighet i olika verksamheter konstaterar att det överlag är vanligare att minoriteten behärskar majoritetens språk. I praktiken skapar det en tvåspråkig tillvaro för de svenskspråkiga, men möjliggör en fullständig enspråkig tillvaro

för finskspråkiga. I de tvåspråkiga delarna av Finland uppfattas tvåspråkigheten som en slags norm, men som i praktiken trots allt är enspråkigt finsk. Många som hör till majoritetsbefolkningen har kanske aldrig funderat på om en tvåspråkighet de facto fungerar för båda språkgrupperna. Hos många svenskspråkiga finns det en skepticism baserad på erfarenhet eller attityder om att tvåspråkiga lösningar fungerar sämre.

Den intressanta frågan är hur tvåspråkigheten i praktiken utfaller, vilka är svårigheterna inom examenskommissionerna som i förlängningen kan innebära sämre kvalitet på svensk service än på finsk.

Ju attraktivare det är att vara med i kommissionsarbetet desto lättare är det förstås att rekrytera medlemmar som behärskar tillräckligt branschkunskande och förmåga att ge service på svenska. Erik Allardt formulerar i en attitydundersökning om det svenska i Finland från år 1997 "Vårt land, vårt språk – Kahden kielen kansa", att det i tvåspråkiga organisationer som saknar eftertanke kring vad tvåspråkigheten innebär ofta leder till att minoritetsspråket ställning försämras eller helt försvinner. I litteraturen och den offentliga diskursen framhålls ofta att en fungerande verksamhet för svenska i en tvåspråkig organisation och omgivning, underlättas av tillräcklig mängd företrädare, medveten språkplanering, tydligt ansvar i ledningen, personlig prioritering av tvåspråkigheten (eldsjälar) och nätverk med andra svensktalande i närliggande verksamheter. Särskilt vid förändringar talar man alltmer för att göra språkliga konsekvensbedömningar före beslut. Detta kunde kanske vara en sak att pröva vid tillsättandet av examenskommissionerna?

Som det framgått ovan är förmodligen någon form av språkplanering nödvändig oberoende av om den svenska servicen i tvåspråkiga kommissioner upprätthålls av personer med svenska som modersmål eller av personer som behärskar bägge språken. Minoriteten reagerar ofta med rädsla för förändringar. Liknande känslor kan majoritetsbefolkningen ha då de ställs inför det främmande med svenskan. Det vore skäl att öka den ömsesidiga språkliga tryggheten genom att myndigheter och finländare i allmänhet skulle diskutera med

varandra kring tvåspråkighetsfrågorna i olika sammanhang. För att inte skapa animositet behöver vi lära oss att framlyfta minoritetsperspektiv på ett effektivare sätt. Sättet på vilket vi gör det handlar om att efterhöra gemensamma förslag om lösningsmodeller, istället för att börja med att kräva svensk service.

7. Intervjuer med medlemmar i examenskommissioner

Min ambition är att genom intervjuer beskriva och synliggöra den praktik och de frågeställningar, problem eller attityder som personer i tvåspråkiga examenskommissioner har varit med om gällande den svenskspråkiga servicen. Tanken är att intervjuerna ska visa på vilka svårigheterna kan vara i det dagliga kommissionsarbetet, hur man uppfattar att man lyckas hantera servicen på svenska, hur planerad den svenska verksamheten är och vem som har ett uttalat ansvar för verksamheten på minoritetspråket. I intervjuerna ska jag även försöka lyssna in attityderna till och förslag till att underlätta den svenska servicen. Jag förberedde mig inför intervjuerna med att formulera tänkbara frågor för samtalen, se bilaga 1. Efter varje intervju redovisar jag i ett separat avsnitt en kortfattad tolkning av intervjuerna.

7.1. Intervju 1. (finskspråkig ordförande i en tvåspråkig examenskommission)

Den första intervjun gjordes med ordföranden i den tvåspråkiga examenskommissionen inom rörinstallation.

Jag ville välja en examenskommission inom den tekniska branschen och konsulterade en avdelningschef vid Yrkesakademin i Österbotten för att få tips om någon tvåspråkig examenskommission som möjligen gett service på svenska. Min kontakt uppgav att det inte spelar någon större roll vilken tvåspråkig examenskommission jag närmar mig inom den tekniska branschen. "De är ungefär likadana allihopa". Underförstått det finns brister hos alla.

Intervjun med ordförande i examenskommissionen för rörinstallation gjordes per telefon 1.11.2011 kl. 10 45- 11 25. Ordförande representerade arbetstagarna (anställd av Byggnadsförbundet/ Rakennusliitto) i examenskommissionen. Examenskommissionen är nationell och förlägger sina möten hos olika examensarrangörer. Examenskommissionen har ingått

drygt trettio avtal med examensarrangörer runt om i landet. Två avtal gäller svenska examensarrangörer.

Ordförande tyckte inledningsvis att jag skulle kontakta t.ex. sekreteraren i examenskommissionen, men lät sig övertygas om att han nog själv kunde berätta om hur han upplever det att examenskommissionen är tvåspråkig. Han gavs möjlighet att fundera på saken och att jag kunde återkomma vid senare tillfälle, men under samtalets gång blev han allt mer varm i kläderna och det ledde till att vi hade ett tämligen öppenjärtligt och avslappnat samtal kring hur de svenska ärendena har upptagits till behandling i examenskommissionen. Orsaken till att han mjuknade var nog den att det framgick att jag var examensmästarstuderande och sökte förbättringsmöjligheter - inte brister. Intervjun gjordes på finska.

I fråga varande examenskommission har sex manliga medlemmar och en utomstående manlig sekreterare, "som behärskar byråkratin". Examenskommissionen har information om sin verksamhet endast på finska på Utbildningsstyrelsens portal (<http://db3.oph.fi/toimikunnat/yhteystiedot.asp?tkunta=T50100037>).

Om sitt eget kunnande konstaterade den intervjuade att hans kunskaper i svenska inte är bra. Han tyckte att han förstod något litet talad svenska. Om arbetet som examenskommissionsordförande framlyfte han direkt kvalitetsaspekter på de arrangörsavtal och de planer som inkommer till kommissionen. Som intervjuare styrde jag in samtalet på den svenska servicen, utan att bortse från de av honom nämnda kvalitetsaspekterna. Han kunde inte påminna sig om hur kommissionen arbetat med svenskspråkiga avtal och planer som inkommit. Han ville minnas att de hade refuserat en ansökan till en svensk utbildningsarrangör eller åtminstone att de hade begärt in tilläggsuppgifter p. g. a av att det fanns brister i jämlikheten mellan arbetstagar- och arbetsgivarkategorierna i förteckningen över bedömare. Detta framkommer även i examenskommissions protokoll som finns publicerade på Utbildningsstyrelsens hemsida.

- Då allt fungerar normalt är det inga problem med servicen, men uppstår det problem är det helt klart svårt att fungera på svenska. I princip ska vi ge likvärdig service, men i praktiken sker det knappast.

Han gav uttryck för att de i examenskommissionen inte har haft någon strategisk eller praktiskt planering för hur de ska hantera svenska ärenden.

- Vi ställer oss ofta frågan om kvalitetssäkringen är i skick då en examensarrangör haft väldigt många examenstillfällen på samma dag. Om det uppstår problem med en svensk arrangör, vet jag inte hur vi ska gå tillväga. Jag tror inte att vi lyckas åstadkomma likvärdig service på minoritetsspråket.

I samma andetag konstaterade han att han faktiskt inte vet huruvida någon i examenskommissionen behärskar svenska.

På frågan om hur han som ordförande skulle agera om det inkom ett nytt förslag till avtal från en svenskspråkig examensanordnare, svarade han att han förmodligen, om han inte förstod innehållet, skulle kontakta UBS för att få avtalet översatt.

- Eller åtminstone skulle jag be om en tolk. Men å andra sidan kan det ju hända att någon i examenskommissionen förstår eller talar svenska fast jag inte vet om det.

Han ansåg att det borde finnas utsedda personer från Utbildningsstyrelsen som de kunde vända sig till ifall kommissionen inte klarar av att förstå ett svenskt avtal. En sådan resursperson kunde man ju i så fall också inkalla till möten. Det är ju förståeligt att det inte finns tillräckligt många svenska branschmänskor till alla tvåspråkiga examenskommissioner, konstaterade han också.

Den intervjuade beklagade sig över byråkratin och tungroddheten i systemet. Han var nöjd att han fick arbeta med kommissionsärenden på sin arbetstid. Han uppgav att jobbet i examenskommissionen ibland känns "turhaultvalta" (ungefär lönlöst).

- *Självklart skulle jag vilja att vi uppfattas som likvärdiga språkmässigt men jag tror knappast att det sker i praktiken.*

På frågan om hur han tänker om att ordna tillsynsbesök till de svenska examensarrangörerna svarade han:

- *Några sådana har vi inte planerat, vi har hittills koncentrerat oss på de finskspråkiga examensarrangörerna.*

Den intervjuade var inte intresserad av att få ta del av mina anteckningar från intervjun och min studie.

- *Det är onödigt du sänder den till mig, jag läser dem i varje fall inte.*

7.2. Intervjuarens reflektioner 1.

Avsikten här är att kortfattat återge intervjuarens tolkning av intervjuerna i förhållande till tidigare nämnda betydelsefulla kriterier för fungerande tvåspråkighet.

- 1) minoritetens andel får inte vara för liten. / i detta fall obefintlig, odokumenterad svenskspråkighet
- 2) All tvåspråkig verksamhet kräver en medveten språkplanering/i detta fall ingen språkplanering
- 3) Någon i ledningen måste ha och ta ett uttalat ansvar för verksamheten på minoritetsspråket. / Intervjuobjektet önskar UBS skulle kunna lösa frågan.
- 4) Attityd/ jo, i princip tvåspråkighet men hur i praktiken– hm?
- 5) Kvalitetsaspekt/ Den intervjuade vet/tror inte servicen är tillräcklig
- 6) Proaktiv inställning gällande svensk service/Den intervjuade undviker eller vill helst osynliggöra problematiken.

7.3. Intervju 2 (utomstående svenskspråkig medlem)

Den andra intervjun gjordes med en svenskspråkig utbildare inom Examenskommissionen för assisterande uppgifter för skolgång. Intervjun gjordes 3.11.2011. kl. 10-11. Denna tvåspråkiga examenskommission har 8 medlemmar, varav sekreteraren är inkallad som utomstående till uppgiften och den intervjuade är sakkunnigmedlem. Den intervjuade har medverkat i examenskommissionsverksamhet sedan år 2005. I samband med en nyordning av examenskommissionen (förminskades) och ny mandatperiod kom den intervjuade inte med, men blev senare under hösten 2010 tillsatt som sakkunnig i den nya examenskommissionen. Examenskommissionen har närmare 60 avtalsskolor och har för närvarande ca 140 avtal, då även de gamla avtalen är i kraft fram till och med år 2012. Antalet avlagda examina under ett år är ca 2000 stycken.

Den intervjuade uppger att hon förmodligen blev tillsatt på grund av att hon har det kunnande som krävs inom det fristående examenssystemet och examenskommissionsverksamheten i kombination med att hon även är svenskspråkig. Respondenten är förövrigt utbildad examensmästare. I examenskommissionens sammansättning fanns också oerfarna och nya kommissionsmedlemmar (en arbetsgivar- respektive en arbetstagarrepresentant) som kunde svenska.

Uppenbarligen ansåg bl.a. ordförande att det behövdes en förstärkning på svenska eftersom de svenskkunniga inte hade erfarenhet av det fristående examenssystemet.

Den ena examen som kommissionen arbetar med har nya examensgrunder. Det innebär för kommissionen mycket jobb med att förnya avtalen med de examensarrangörer som vill. Med så många examensarrangörer är kommissionen tvungen att se till att avtalen blir så enhetliga och entydiga som möjligt, påpekar den intervjuade. Arbetet med avtalen fördelar man mellan sig i examenskommissionen, ofta jobbar examenskommissionens medlemmar i par. Ordföranden har den tyngsta bördan eftersom hon går igenom samtliga avtalsförslag. Det är inte ovanligt att det i avtalsförslagen förekommer sådant som direkt skulle bli fel om inte kommissionen skulle ingripa. Som stöd för behandlingen

använder kommissionen en diger uppföljningslista. De svenska avtalsförslagen bereder den intervjuade och sekreteraren. Gällande vilka tillsynsbesök kommissionen ska göra, konstaterar den intervjuade att man inte ännu hunnit uppgöra någon stor plan för dem. Examenskommissionen besöker i första hand examensarrangörer som av någon anledning inte får igenom sina avtal. Examenskommissionen möts en gång per månad, mer sällan virtuellt. I höst ska ett sådant möte hållas. "Då har vi bara ett avtal på agendan". På kommissionens möten använder den intervjuade svenska, på kaffepauserna talar hon finska med de övriga kommissionsmedlemmarna.

- Vi är nog ganska stolta över att vi i kommissionen kan använda båda språken. Jag har en känsla av att vi alla nu värnar om den svenska servicen. Då jag började verkade nog flera förvånade över att jag ville tala svenska. Det fanns kanske någon som tyckte jag joxade med att vilja tala svenska, men småningom har de förstått att det är äkta vara. För mig tog det också en stund att uppleva mig som en av dem. Men min känsla nu är att vi faktiskt uppfyller tvåspråkighetskriteriet och jag känner mig som en ambassadör för svenskan.

I kommissionen har ingen medveten språkplanering gjorts eller diskuterats särskilt mycket, praxisen har mer eller mindre utformat sig efter hand, menar hon. Möjligen har frågan diskuterats innan hon tillsattes som medlem i kommissionen.

Det vore nog kanske orsak för Utbildningsstyrelsen att fundera lite mera på hur den svenska servicen kan upprätthållas. Som det nu är verkar det som om det är ad hoc-lösningar som avgör hurdan ställning svenskan har i de tvåspråkiga kommissionerna, menar den intervjuade.

Den ursprungliga sammansättningen av kommissionen visar att det knappast förekom särskild omsorg kring frågan om hur den svenska servicen kunde garanteras. Vid tillsättandet var inte den svenskkunniga i varje fall i nyckelposition.

- Jag föreställer mig att ansvaret först och främst borde ligga på Utbildningsstyrelsen.

Den intervjuade kommer in på hur hon uppfattar arbetsbördan i examenskommissionen för sin egen del.

- Jag var nöjd att sluta i kommissionen då förra perioden var slut. Det ger nämligen ganska mycket jobb att vara med. Det tar tid också med alla resor. Det positiva är att få en god överblick över branschen och det är utvecklande med erfarenhetsutbytet i kommissionen. Det var väl nog det senare som gällde, när jag tackade ja till uppdraget nu. Jag resonerade väl ungefär som så att om ingen annan tar det, så blir det väl jag då.

Den intervjuade berättar att hon inte visste så mycket om det fristående examenssystemet då hon utsågs till sitt första uppdrag i en kommission.

- Jag var ny och okunnig då. Senare blev jag examensmästare, vilket var bra. För de svenska examensarrangörerna vore det skäl att uppmuntra folk att frivilligt ställa upp i och visa intresse för de tvåspråkiga examenskommissionerna. Genom att visa intresse kunde situationen kanske bli bättre.

Examenskommissionens instruktioner på Utbildningsstyrelsens hemsidor finns enbart på finska.

- Tyvärr kan inte jag fungera som översättare av allt material, det tror jag inte min arbetsgivare skulle acceptera. Men då vi förnyade bedömningsblanketten översatte jag en del, som sedan sekreteraren sammanställde.

Kommissionen opererar med små resurser. Ordförande och sekreteraren får dra det tyngsta lasset.

- Jag deltar gärna i den fortbildning som ordnas av UBS och OAJ (Opettajien Ammattijärestö) årligen för examenskommissionärerna. På kommissionens aktualitetsdagar då samtliga examensarrangörer inbjuds är det bra att göra den svenska servicen synlig. Jag tror vi behöver lyfta in vårt språk på de gemensamma arenorna. Det gäller att skapa ömsesidig språklig trygghet.

7.4. Intervjuarens reflektioner 2.

- 1) minoritetens andel får inte vara för liten/enbart språkkunskaper i svenska räcker inte till, kunnande om det fristående examenssystemet i kombination med språkförståelse a och o.
- 2) All tvåspråkig verksamhet kräver en medveten språkplanering/uppenbarligen tillsattes kommissionsmedlemmar utan nämnda konsekvensbedömning i punkt 1. (de svenska medlemmarna hade inte tillräcklig kännedom om det fristående examenssystemet.)
- 3) Någon i ledningen måste ha och ta ett uttalat ansvar för verksamheten på minoritetsspråket. / Den intervjuade signalerar en ambassadörsroll, vilket tyder på ett uttalat ansvarstagande för den svenska servicen. Uppenbarligen har ordförande i något skede även agerat för att garantera den svenska servicen. Får en känsla av att de många avtalen har inverkat på någon form av alerthet gällande svensk service.
- 4) Attityd/ Noterar att det kanske funnits ömsesidig otrygghet i språkligt hänseende men att synliggörandet av svenskan upplevts positivt i kommissionen.
- 5) Kvalitetsaspekt/ Svensk service finns, men det är orimligt att den svenskspråkiga kan fungera som fullständig garant för den svenska servicen. Resurserna räcker inte till för all översättning.
- 6) Proaktiv inställning gällande svensk service/Finns uppenbarligen hos denna kommission.

7.5. Intervju 3. (finskspråkig sekreterare i en tvåspråkig kommission)

Den tredje intervjun genomfördes på finska per telefon den 8.11.2011 med sekreteraren för den tvåspråkiga examenskommissionen för kreaturshållning.

Examenskommissionen har ingått ett avtal med en svensk examensarrangör. I övrigt har de nu sammanlagt 24 ingångna och gällande avtal. Examenskommissionens övriga examina sorterar under den svenska examenskommissionen för

naturbruk. I övrigt finns även en finskspråkig examenskommission Maatilatalouden tutkintotoimikunta med närliggande examina. Kommissionerna har haft en gemensam utvecklingsträff.

Den intervjuade blir uppringd under sin andra mandatperiod, förra perioden fungerade hon också som sekreterare.

Den intervjuade berättar att den svenska servicen inte varit något särskilt stort problem för kommissionen. Ordföranden behärskar i någon mån svenska och så finns en svenskspråkig arbetstagarrepresentant. De har också anlitat den enspråkigt svenska kommissionens sekreterare vid behov av översättningshjälp. Kommissionen har inte publicerat material på svenska på Utbildningsstyrelsens hemsidor eller på Optima, som är den gemensamma virtuella arbetsmiljön.

- Jag har inte upplevt att vi skulle ha några språkproblem egentligen. Man kan ju också använda översättnings-maskiner. Vi har en god stämning i kommissionen. Den svenska examensarrangören har vi diskuterat med på finska, de är ju tvåspråkiga och vi har två medlemmar som kan svenska så det är nog inte något större problem. Våra direkta kontakter till den svenska kommissionen är också värdefulla och dem vill vi upprätthålla. Det gäller särskilt nu då examensgrunderna förnyats.

Hon kan inte direkt påminna sig om att de i kommissionen skulle ha diskuterat den svenska servicen, inte heller att de skulle ha särskilt gjort någon språklig serviceplan.

Den intervjuade menar att hon upplever det största förbättringsbehovet på annat håll.

- Det fristående examenssystemet är bra, men jag efterlyser och skulle hoppas att utbildarna och arbetsgivarna också för den delen skulle vara mera måna om att föra fram det. Det är mycket viktigt att förstå detta med individualiseringen till exempel. Det behövs mera kunskap hos utbildarna så de också inser poängen med att arbeta i kommissionerna.

Den intervjuade nämner också att kommissionens ordförande är omsorgsfull över att samma kriterier uppfylls av alla som ansöker om avtal.

Hon vet vad som är bra eller mindre bra. Jag har haft stöd i henne eftersom hon varit sekreterare före hon blev ordförande. Mandatperioden om tre år är kort för att fördjupa sig i det fristående examenssystemets möjligheter och fördelar. De flesta som ingår får ju om de vill visserligen fortsätta flera mandatperioder, vanligen ställer ju branschorganisationen frågan om man vill fortsätta en ny period först till de som redan ingår i kommissionen. De har ju någon lista de utgår från.

Den intervjuade uppger att hon tycker kommissionsuppdraget är intressant.

- Genom träffar brukar någon översättningskunnig assistera så diskussionen flyter på bägge språken. Vi har dessutom utmärkt kontakt med M. Kokkonen som är kontaktperson på Utbildningsstyrelsen. Han kommer nu också till träffen i Tammerfors.

Den intervjuade uppskattar de utbildningsdagar som Utbildningsstyrelsen arrangerar.

- Vi har ganska stor makt egentligen bara vi vet vad vi egentligen kan och får besluta om.

Examenskommissionen för kreaturshållning har gjort alla sina tillsynsbesök för året.

- Vi brukar nog besöka examensarrangörerna för att gå igenom med dem i praktiken hur allt går till i praktiken. Att besöka den svenska examensarrangören kan bli aktuellt nu. Det skulle vara intressant.

7.6. Intervjuarens reflektioner 3

1) minoritetens andel får inte vara för liten. / obefintlig, men däremot finns i kommissionen ett visst språkligt kunnande. Det kommer tydligt fram fördelen med att samarbeta med den svenska kommissionen inom naturbruk.

2) All tvåspråkig verksamhet kräver en medveten språkplanering/ingen språkplanering, en skytt av aningslöshet kring den svenska servicen kan kanske uppfattas i utsagorna,

som kan bero på att man faktiskt fått översättnings- och tolkhjälp.

3) Någon i ledningen måste ha och ta ett uttalat ansvar för verksamheten på minoritetsspråket. / den intervjuade hänvisar till ordförandes gedigna kunnande och ger inte intryck av att behöva oroa sig för ansvarsfrågan.

4) Attityd/ mån om en bra relation med den svenska kommissionen på området.

5) Kvalitetsaspekt/ Den intervjuade tror att den språkliga servicen är tillräcklig

6) Proaktiv inställning gällande svensk service/framkommer inte speciellt.

8. Diskussion och slutsatser

Det som framkommer är att det förekommer många olika praxisar i de tvåspråkiga kommissionerna och att praktiken uppenbarligen formats av tillfälligheter. Då svenska ärenden dykt upp har man inom kommissionerna löst frågan om den svenska servicen på det mest pragmatiska sättet. Frågan om den svenska servicen nivå och kvalitet i samband med tillsättningen av kommissionerna är tydligt enligt respondenterna underordnad eller helt bortglömd. Det rimliga vore att utnämning myndighet skulle ta ansvar, men eftersom detta uppenbarligen inte sker alla gånger skjuts ansvaret på den tvåspråkiga examenskommissionen.

Examenskommissionerna hanterar tvåspråkigheten på olika sätt och olika medvetet beroende bl.a. på ordförandes och sekreterarens, eller någon annan eldsjälens engagemang.

Det framgår att det är bransch-kunnande, **kunnande om det fristående examenssystemet i kombination med språkligt kunnande som är avgörande**. Det räcker alltså inte nödvändigtvis med att någon är svenskspråkig eller ens kunnig i språket. Nätverkandet kan ha stor betydelse för hur den svenska servicen i praktiken utformas, vilka attityderna till tvåspråkigheten är. Först i det skede då de tvåspråkiga

kommissionerna kommer i kontakt med svenskan, blir frågan om hur det ska hanteras aktuell.

Riskerna är uppenbara för att servicen på två språk gör kommissionsarbetet tyngre. Tvåspråkigheten kan möjligen leda till att det blir svårare att få människor att ställa upp i examenskommissionerna. Samtidigt kan konstateras att det vore till fördel med särskilda insatser för att svensk- och sakkunniga skulle uppmanas till att anmäla intresse till sina branschorganisationer och/eller utbildningsstyrelsen för kommissionsarbetet.

En medveten och proaktiv inställning till den svenska servicen i alla skeden inom det fristående examenssystemet vore bra. Utan en sådan hållning på någon nivå är risken uppenbar att svenskan och/ eller dess företrädare i kommissionsverksamheten hamnar i kläm och de svenska examensanordnarna i en sämre position. Å andra sidan om den svenska servicen och de svenska ärendena blir synliga, smidigt omskötta, verkar det som om det finns goda möjligheter till att öka förståelsen för minoritetens behov.

I den här rapportens intervjuer framkommer inga negativa attityder till att kommissionerna är tvåspråkiga. Där okunskapen och omedvetenheten finns, försöker uppenbarligen de tvåspråkiga examenskommissionerna att ha så lite som möjligt att göra med svenskspråkiga ärenden. Krasst uttryckt, ju svenskare examensanordnaren är desto mindre sannolikt är det att man får tillsynsbesök i sådana fall. Detta kan ha direkta negativa konsekvenser på kvaliteten på det fristående examenssystemet på svenska.

Det torde finnas ett gemensamt behov för de tvåspråkiga kommissionerna av översättningshjälp, hur stort detta behov är kan dock inte uppskattas på basen av denna rapport. Man kan fråga sig om de tvåspråkiga examenskommissionerna ska få kosta mera än enspråkiga just för att hantera den svenskspråkiga servicen.

Det finns skäl för Utbildningsstyrelsen att införa konsekvensbedömning av den språkliga aspekten vid tillsättningen av kommissionerna. Likaså borde tvåspråkigheten

i examenskommissionerna lyftas upp på agendan på något sätt vid utbildningar och tillställningar.

9. Fortsatt kartläggning?

Vill man ha reda på hur allmänna bristerna är och hur stora svårigheterna är hos de 134 tvåspråkiga kommissionerna att förverkliga den svenska servicen, kunde en enkät utsändas till dessa. Inom projektet Uffe behöver den frågan värderas tillsammans med Utbildningsstyrelsen. Med tanke på det redan uppenbara behovet av stöd för att förverkliga en tillräcklig service på svenska inom de tvåspråkiga examenskommissionerna, känner jag, att det kanske inte är ens är nödvändigt att bombardera examenskommissionerna - behoven är så uppenbara!

Viktigare vore att uppmärksamma Utbildningsstyrelsen på hur slumpmässigt och varierande minoritetens rätt till samma service på sitt modersmål är. **Genom avsaknaden av språklig konsekvensbedömning vid tillsättningen av examenskommissionerna skjuter man en onödig börda på examenskommissionerna själva och på de eldsjälur som ställer upp och tar ansvar.** I värsta fall innebär det oklara förhållningssättet till att en besvärande och ömsesidig skepticism florerar eller rent av ökar mellan språkgrupperna. **Kort sagt, den svenska servicen är sämre än den finskspråkiga men hur misskött får den vara innan några åtgärder vidtas?**

10. Sammanfattning och spridning av resultat

Det här utvecklingsarbetet visar att den svenska servicen inom de tvåspråkiga kommissionerna hanteras slumpmässigt beroende av om någon eller några kommissionsmedlemmar behärskar svenska eller är svenskspråkiga. Det framgår också att enbart kunskaper i svenska inte är ett tillräckligt kriterium för att garantera fullgod kvalitet på den svenska servicen hos de tvåspråkiga kommissionerna. Avgörande är branschkunskande, kunskande om det fristående examenssystemet *i kombination* med språket.

I det skede då Utbildningsstyrelsen tillsätter examenskommissionerna borde en språklig konsekvensbedömning eller

språkplanering göras. Vid utbildningar och tillställningar behöver tvåspråkigheten behandlas och diskuteras. För den språkliga tryggheten och funktionsdugligheten skull, behöver Utbildningsstyrelsen ta ett aktivare grepp om tvåspråkigheten. Det behöver finnas en ökad tydlighet för hur de tvåspråkiga examenskommissionerna ska gå tillväga för att få hjälp med den svenska servicen, t.ex. gällande översättning och tolkning.

Det här utvecklingsarbetet är till sin omfattning begränsat, en bredare totalanalys skulle givetvis ytterligare kunna fördjupa förståelsen av den svenska servicens belägenhet, problematikens allmängiltighet samt behovet av förstärkning av servicen. Min uppfattning är dock att redan den här beskrivningen av praktiken ger anledning till att aktualisera den svenska servicens ställning hos Utbildningsstyrelsen. Projektet UFFE- utveckling för fristående examen kommer i sin verksamhet år 2012 att föra fram resultatet hos Utbildningsstyrelsen. Vidare kommer jag att sprida rapporten bl.a. till Folktingets utbildningsutskott och till examensarrangörer i Svensk-Finland.

11. Källor:

Henriksson Linnea, Magma-rapport (2011), En eller tvåspråkiga lösningar – Om språkliga lösningar vid sammanslagning

Kolho, P. & Renkunen, Selvitysraportti (2009), Tutkintotoimikuntajärjestelmän arviontia ja ehdotukset tutkintotoimikuntatyön kehittämistä ja rahoituksesta.

Reijo Raivola m.fl. , Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja, (2007), Aikuisten näyttötutkintojärjestelmän toimivuus.

Utbildningsstyrelsens hemsidor: www.oph.fi

Utbildningsstyrelsen (2007) Handbok för examensarrangörer och examenskommissioner

Bilaga 1.

Preliminärt frågebatteri

Vem representerar du i kommissionen?

I vilken kommission medverkar du?

Hur många år har du varit med i en kommission?

Har du tidigare varit med i någon helt enspråkig kommission?

Hur väl fungerar den examenskommission du är medlem i på de bägge språken?

Inte alls/bristfälligt/ tillfredsställande/ utmärkt

Möter du negativa attityder mot den svenskspråkiga verksamheten?

Inte alls/ ibland/ofta/hela tiden

Behärskar sekreteraren i din kommission svenska?

Inte alls/bristfälligt/tillfredsställande/ utmärkt

Behärskar ordförande i dig kommission svenska?

Inte alls/bristfälligt/ tillfredsställande/ utmärkt

Med vem diskuterar du svenska ärenden?

Använder du svenska på era möten?

Har du varit tvungen att vända dig till Utbildningsstyrelsen av någon anledning?

Nätverkar du med andra svenskspråkiga/tvåspråkiga medlemmar i andra examenskommissioner?

Vilka problem språkmässiga problem har du stött på?

Vilken typ av stöd skulle du vilja erhålla?

Har du samma fortbildningsmöjligheter som de övriga i kommissionen?

Om inte varför?

Svensk service i tvåspråkiga examenskommissioner

Ge förslag på hur den svenskspråkiga verksamheten i den tvåspråkiga kommissionen kunde förbättras?

Hurdan är din arbetsbörda i kommissionen?

Vill du fortsätta jobba i kommissionen nästa period?

Om inte, varför?

Om ja, varför?